

Presentació del nou acadèmic d'honor, Il·lm. senyor Xavier Subias Fages

Joan Antoni Solans i Huguet

President de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi. secretaria@racba.org

El nou membre de l'Acadèmia és reconegut per la importància de la seva obra arquitectònica i menys, malgrat ser més transcendent pel país, per la seva obra urbanística. Intentaré situar ambdues per a què puguin valorar vostès mateixos la importància que ha tingut la seva ingent tasca per a la cultura catalana i per al desenvolupament econòmic i social de l'àmbit metropolità barceloní i, a través d'aquest, pel de tot Catalunya.

Assenyalo que el vaig conèixer de ben jove, quan l'any 1959, al començar la carrera d'arquitectura, varen tenir lloc unes conferències per commemorar el centenari de l'aprovació del pla d'eixample de Barcelona d'Ildefons Cerdà, a les quals em vaig acostar; i en aquells actes, juntament amb una exposició de treballs recents d'urbanisme, un jove Subias de només trenta-tres anys es barallava amb autoritats i propietaris per recuperar l'esperit de la teoria general de la urbanització de Cerdà, que aplicava al pla d'ordenació que havia redactat, des de l'Ajuntament, pels terrenys situats a ambdós cantons de la Diagonal, des de Calvo Sotelo (avui plaça Macià) fins a la zona universitària.

Una zona que avui presenta una alta qualitat residencial per l'obligació de deixar espais lliures en condomini, però que al mateix temps incorpora activitat econòmica de naturalesa direccional i un dels millors "malls" comercials d'Europa. Tot això lluny dels models americans de centres comercials que han estat la causa de la destrucció de la ciutat americana. M'atreveixo a dir, ara que recentment s'ha obert l'altre tram de la Diagonal, entre la plaça de les Glòries Catalanes i el riu Besòs, i sense incloure-hi els resultats del districte 22@ al seus cantons, que la Diagonal de 110 metres d'ample d'en Subias mostra l'encert d'aquella previsió, la vigència dels seus plantejaments i apareix, malgrat el temps transcorregut, com un desenvolupament millor per viure-hi i més al dia.

En Subias, arrel de la visita que fa al barri de l'Interbau de Berlín, entén que el model no pot ser el de les ciutats satèl·lits de l'Instituto Nacional de la Vivienda o el dels polígons d'habitatges de l'obra sindical de l'Hogar, en què els objectius acabaren sent exclusivament quantitius, d'amuntegament d'habitatges per eradicar el barraquisme; o pitjor, de segregació de la ciutat per nuclis aïllats per por a la formació d'una perifèria revolucionària, com expliciten molts dels textos fundacionals de l'urbanisme del nou règim. Subias introdueix a casa nostra la nova lògica de la ciutat construïda a partir de les noves tipologies arquitectòniques, però enquadrades per la necessitat d'una nova estructuració urbana. Unes idees que, juntament amb els seus altres socis de despatx, en López Iñigo –en aquell moment designat director del recentment creat Patronat de l'Habitatge de Barcelona– i en Giráldez Dávila, portaran a terme des d'aquella institució a Montbau, i més tard al sud-oest del Besòs i Canyelles. Només cal comparar les densitats i les qualitats dels espais lliures públics de les seves intervencions amb les del pròxim veïnat de la Pau, per copsar les abismals diferències

de plantejament que es donaren entre ambdós models; especialment si al final tenim en compte que tots dos plantejaments havien d'oferir un habitatge pel mínim cost a l'època, sense que l'administració hi perdés diners.

Abans de tornar sobre el fonamental paper d'en Subias en el desenvolupament metropolità, cal posar de relleu l'important paper que juga en la recuperació de l'arquitectura moderna a Catalunya. A l'acabar la carrera, enquadrat l'any 1949 en el moviment anomenat R, per a la recuperació de l'arquitectura moderna, el disseny industrial i les arts decoratives, la línia que segueix el seu estudi difereix profundament de la que pren la majoria, la qual s'acabarà anomenant Escola de Barcelona, i tampoc entronca amb la més internacional dels Terrades, Tous i Fargas, la continuadora del GATPAC d'en Bonet Castellana o l'aristocràtica d'en Mitjans. Tots els seus edificis excel·leixen per la força de l'estructuració que els dona l'entre-joc dels seus diferents cossos, superditats a la seva funció i simbolisme dins la finalitat última de l'edifici, a la integració de diferents espais lliures i jardins dins l'arquitectura, i d'aquests amb els espais lliures de la ciutat o del paisatge del seu entorn.

En la seva carrera professional el primer edifici notable, per l'extrema sensibilitat que manifesta, és la nova Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona a la Diagonal de l'any 1958, que constitueix una alenada d'aire nou en l'encarcarada arquitectura oficial d'estil històric espanyol de l'època; però sobretot per una forma ben diferent d'entendre la universitat, l'ensenyament i les relacions entre professors i alumnes, que es tradueix en l'escala i configuració dels espais de la nova facultat.

El reconeixement ciutadà d'aquella obra els obrirà l'oportunitat de projectar ulteriorment la Facultat d'Econòmiques (1962) i la nova Universitat Autònoma de Bellaterra (1971). Aquí ens tornariem a retrobar pel fet que en Villar Palasí, rector de la nova universitat, em va demanar que redactés el pla parcial que havia de permetre el concurs de projectes i construcció per a la nova universitat, que farà Subias essent-ne guanyador, amb l'empresa Huarte. Ens retrobarem pel fet que el ministre no va voler sentir parlar d'estudiants vivint en el campus universitari, com plantejava el pla parcial i que després s'ha fet, i per tant demanant introduir certs canvis per fer reglat el projecte guanyador d'en Xavier.

En ambdós edificis constatarem que a la base compositiva anteriorment exposada s'hi afegeix un constructivisme que en alguns aspectes ressona amb l'arquitectura japonesa d'aquell moment, un fet que no trobem en cap altre dels nostres arquitectes, i que està lluny dels que s'han classificat erròniament com d'un cert brutalisme de l'arquitectura anglesa d'aquell moment. Una necessitat d'afirmar, a través de les seves arquitectures, la "firmitas", no tant de la seva construcció, com demanava Vitruvi, sinó la de les institucions que alberguen.

El mateix plantejament arquitectònic trobarem en l'Hospital Oncològic de l'Hospitalet, aquí amb elements de "traffic architecture" per resoldre la complexitat d'accessos diversificats que requereix un centre hospitalari d'aquella dimensió i que l'obligaren a recrear un paisatge nou per alterar la plana al·luvial deltaica del Llobregat. Aquest edifici, a més, es fa per l'empenta que li donen els mateixos germans Subias, ell i el seu germà –cap d'oncologia de l'Hospital de Sant Pau– que entenen que el tractament d'aquest camp dels trastorns tumorals cel·lulars escapa dels tractaments hospitalaris tradicionals i exigeix, al menys en aquell moment, d'uns centres de concepció diferent, estretament lligats a la recerca que alhora no pot estar apartada de la resposta hospitalària. Un fet

que es materialitzarà amb grans dificultats econòmiques en el modern Hospital Duran i Reynals, relacionat amb l'Institut Català d'Oncologia pels temes d'alta complexitat terapèutica.

En el camp residencial, el darrer conjunt notable és l'illa de la Diagonal amb la carretera de Sarrià, on dos edificis puntuals relligats per una porxada de formigó engloben un jardí central, delimitat per darrere per un edifici lineal confrontant el carrer de Bori i Fontestà.

Però el treball de Xavier Subias de més transcendència per al país és el seu impuls per estructurar l'àrea metropolitana de Barcelona, que portarà a terme des del Gabinet de Programació de l'Ajuntament de Barcelona. La Barcelona que creix durant els anys seixanta envoltada per una gruixuda perifèria suburbana li preocupa. Portarà la veu cantant en els treballs del pla de l'àrea metropolitana de Barcelona de 1964, del qual en fou ànima central, que per poder aconseguir les diferents lògiques professionals i institucionals que incidien, acabarà com esquema director i que serà interpretat en els seus efectes concrets de manera diferent segons quina sigui la lectura que cadascun d'aquells professionals en faci. No obstant, l'únic efecte clar d'aquell document és que serà proscrit pel règim que no pot acceptar de cap manera reconèixer una "grosse" Barcelona des del Tordera al Foix, i pels diputats de la Diputació que eren alhora alcaldes de les grans ciutats incloses dins d'aquell pla. Cert que iniciat el document com revisió del pla comarcal de Barcelona de 1953, ràpidament conclougué que els calia contemplar un àmbit d'ordenació de 176 municipis abans que el vell de 27. No obstant, el document incidí favorablement en les classes dirigents de la societat catalana, en fou l'esperança per sortir del marasme urbanístic del moment, i comptà amb la demanda reiterada dels mitjans periodístics per a què es tirés endavant.

Quan en Xavier Subias s'adona que en aquell moment no hi ha res a fer, s'agafa a dues altres esperances per trencar el setge: la iniciativa del túnel sota la serra de Collserola, promoguda per l'agrupació de bancs catalans, i la iniciativa de l'alcalde Porcioles d'organitzar una Exposició Internacional per a l'any 1980. En Xavier Subias relacionarà les dues iniciatives per a què es reforcin mútuament; veurà una part de l'exposició emplaçada entre Cerdanyola i Sant Cugat del Vallès, l'altra a Montjuïc, perquè aquella actüi de motor d'ordenació de l'altre cantó del Vallès, i alhora per enlluernar els bancs que així podrien creure's més fàcilment que se'ls hi garantiria suficient trànsit des d'un bon començament.

Devem a en Xavier que primer es decidís el concurs i després es materialitzés al cap de dos anys –al final del novembre de 1969– el Consorci Túnel del Tibidabo, i que s'iniciessin les obres del túnel de la Rovira i de Vallvidrera, encara que després la història acabés com va acabar, així com els mirallets que va haver de fer servir per enlluernar l'economista empordanès Marull, que era l'assessor del grup de bancs que pretenien tirar endavant les obres. Però si al desembre del mateix any 1969, "Madrid" admet desencallar la revisió del pla comarcal de 1953, que estava bloquejada per la proposta del pla de 1964, serà per no poder-se negar, conseqüència de la concessió dels túnels, a dues demandes: una dels promotors dels túnels que demanen al govern saber què es farà al darrere de Collserola, i l'altre de la premsa que els exigeix que s'ordeni el darrere per a què no s'hi doni l'especulació urbanística que es patia, i que la consciència del moment ha fet palesa i motiu de crit polític. Una consciència en què en Xavier Subias, des del deganat del Col·legi d'Arquitectes i l'Oficina d'Informació Urbanística que dirigeix a l'Argullol, també hi té un paper clau per a què el desenvolupament urbà es faci en el marc dels plans i de les seves densitats. I aquí tornem a coincidir, quan

l'encàrrec del pla a en Manuel de Solà-Morales i a mi ens el fan aquell desembre de 1969, al cap d'un més de la publicació al BOE de la concessió dels túnels.

Al 1975, amb les vicissituds del pla aprovat per l'alcalde Massó l'any 1974, en Xavier Subias tornarà a tenir un dels papers claus per a què aquell document l'admeti l'alcalde Viola i m'ajudi a què no el dinamitin durant la transició. La designació d'ell i de n'Antonio Carceller (recentment decés) a la Corporació Metropolitana, serà fonamental per a què el primer entengui que les modificacions en matèria de densitats i edificabilitats són necessàries per garantir la qualitat de vida, i que les afecions per a zones de parc i d'equipaments comunitaris són imprescindibles per recuperar els greus dèficits en equipaments i espais lliures públics. Mentrestant, a mi em toca anar a l'Ajuntament de Barcelona a posar-lo en curs. És ell qui l'assegurarà en els vint-i-sis municipis de l'entorn, i dono fe de la dificultat del moment per portar la nau a bon port i passar del rebuig generalitzat a ser l'esperança del nou ordre democràtic, que després el prendrà per a la resta del territori de Catalunya com a model sobre el qual redreçar i recuperar les ciutats catalanes a partir d'una lògica diferent de la que havien seguit durant la dictadura.

Més endavant, servint al planejament territorial de Catalunya en el marc de la Direcció General de Política Territorial, en Xavier serà el responsable de l'important Pla Territorial General de Catalunya, que aprovà el Parlament per la Llei 1/1995, de 16 de març.

Tots els mèrits esmentats en el camp de l'arquitectura, de l'urbanisme, de l'ordenació del territori i d'altres que, per la brevetat exigida en aquesta sessió, no puc estendre-m'hi, han estat motius suficients per elevar per unanimitat a acadèmic d'honor d'aquesta Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi l'arquitecte Xavier Subias Fages de Climent.

21 de novembre de 2012